

الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران (مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری)

اله مراد سیف^۱

تاریخ دریافت: ۹۱/۷/۵ تاریخ پذیرش نهایی: ۹۱/۹/۲۵

فصلنامه آفاق امنیت / سال پنجم / شماره شانزدهم - پاییز ۱۳۹۱

چکیده

در موضوع اقتصاد مقاومتی تعابیر متنوع و متفاوتی در ادبیات اقتصادی رایج شده است. تعبیری که معنای اصطلاحی (و نه لغوی) آن را به تعریف مقام معظم رهبری نزدیک می‌کند «فنریت اقتصادی» است. این مقاله به ادبیات فنریت اقتصادی پرداخته و الگوی مربوط را مورد بحث نظری قرار داده است. در ادامه، ریسک تخریب اقتصاد ملی و نیز سناریوهای رفتاری کشورها در این راستا مورد بحث قرار گرفته و محورهای چهارگانه فنریت اقتصادی بیان شده است. در بخش بعدی مقاله مفهوم اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران با توجه به بیانات مقام معظم رهبری تشریح شده و مبتنی بر این بیانات، الگویی برای اقتصاد مقاومتی جمهوری ایران شامل مؤلفه‌های رشد اقتصادی، عدالت اقتصادی، ثبات اقتصادی و فنریت اقتصادی پیشنهاد شده است. در پایان راهبردهای چهارگانه مقابله، خنثی‌سازی، جذب و ترمیم و پخش و تضعیف منطبق بر مسئله تحریم اقتصادی غرب تشریح و مصادیق آنها معرفی شده است.

واژگان کلیدی

اقتصاد مقاومتی، آسیب‌پذیری، فنریت اقتصادی، ریسک، الگوی اقتصاد مقاومتی، راهبردهای فنریت اقتصادی

از ویژگی‌های اساسی مدیریت اقتصادی موفق، داشتن الگوست. در ایران ما مسئله فقدان الگوی مشخص برای مدیریت اقتصاد، به ویژه در برخورد با شرایط چالش و بحران، به سادگی قابل درک است. در وضعیت حاضر که با چالش مهم تحریم همه‌جانبه غرب مواجه هستیم، با وجود همه تلاش‌های غیرقابل انکار انجام‌شده برای مواجهه با اقدامات دشمنان، فقدان الگویی راهبردی برای مدیریت اقتصادی احساس می‌شود تا بسیاری از مسائل را از چالش خارج کند یا چالش‌ها فرصت اثرگذاری منفی بر اهداف را پیدا نکنند. آنچه به روشنی در واقعیت اقتصاد ایران دیده می‌شود آن است که سیاست‌های اقتصادی پولی، مالی، ارزی، بانکی، اشتغال و تولید بدون ارتباط منسجم و تعریف‌شده و بعضاً به صورتی کاملاً اقتضایی و موردی، آن هم پس از گسترش دامنه چالش‌ها، به کار بسته می‌شوند و از آنجا که ارتباط سیستمی مشخصی میان آنها برقرار نیست، در بسیاری موارد یکدیگر را خنثی می‌کنند و در مجموع کارایی لازم را ندارند. نتیجه اجرای این سیاست‌های انفعالی از قبل معلوم و کاملاً متفاوت با شرایط مورد انتظاری است که با به کارگیری الگوی مشخص در مدیریت کلان اقتصادی، فعالیت واحدهای اقتصادی در سطح خرد و میانی هماهنگ می‌شود و متغیرهای کلان اقتصادی در راستای مقاصد مربوط تنظیم و همه پتانسیل‌ها برای اهداف نهایی پیشرفت و عدالت به کار گرفته می‌شوند.

بررسی زیادی لازم نیست که متوجه شویم در دوران جنگ تحمیلی نیز چنین مشکلی وجود داشته است. وضعیت شاخص‌های اقتصادی در سال پایانی جنگ (۱۳۶۷) نشان می‌دهد که این شاخص‌ها به بحرانی‌ترین میزان خود در تمام سال‌های جنگ رسیده بود. (برای مثال، کسری بودجه دولت به رقم بی‌سابقه ۵۴ درصد در تاریخ ایران رسیده بود.) شاید بتوان ادعا کرد که از دلایل حضرت امام(ره) برای پذیرش قطعنامه، وضعیت نامطلوب اقتصادی ناشی از فقدان الگوی اقتصاد مقاومتی بوده است.

در حال حاضر با اینکه مقام معظم رهبری اوضاع کنونی را به «گردنه‌ای که از آن عبور خواهیم کرد» تشبیه فرمودند، اما بر داشتن اقتصاد مقاومتی تأکید و اصرار دارند. این مسئله نشان می‌دهد که مدیریت اقتصادی باید سنجیده عمل کند و به ویژه چالش تحریم را به عنوان واقعیتی جدی که در تمام سال‌های پس از انقلاب وجود

داشته است در برنامه‌ریزی اقتصادی وارد سازد.

خوشبختانه زمینه تدوین و پیاده‌سازی الگوی اقتصاد مقاومتی برای کشوری مانند ایران با داشتن منابع فراوان، جمعیت زیاد، بازار بزرگ درون کشور و ارتباطات منطقه‌ای نسبتاً خوب فراهم است. پتانسیل‌ها و منابع بیکار و استفاده‌نشده فراوان فعلی همه حاکی از آن است که استفاده کامل و کارآمد از منابع موجود و به کارگیری آنها در ظرفیت اشتغال کامل می‌تواند بسیاری از مشکلات و آسیب‌ها را چاره کند. تحولات جهانی نیز اقتضا می‌کند که جمهوری اسلامی ایران به عنوان الهام‌بخش جهان اسلام الگویی موفق و مستقل از مدیریت اقتصادی را به نمایش بگذارد و وضعیت مطلوب اقتصادی را در اندازه شئونات و عزت نفس مردم خود ایجاد کند.

نکته مهم دیگر اینکه در شرایط وجود چالش‌ها، چنانچه الگوی اقتصاد مقاومتی مبتنی بر فعال‌سازی ظرفیت‌های داخلی شکل گیرد، بهترین سکوی پرتاب برای شرایط پس از چالش خواهد بود؛ به گونه‌ای که با رفع این چالش‌ها، ظرفیت اقتصاد به صورتی کامل‌تر آزاد و موجب شتاب پیشرفت خواهد شد.

اقتصاد مقاومتی در ادبیات اقتصادی: فنریت اقتصادی

بریگاگلیو^۱ (۲۰۰۶) از اصطلاحی به نام «فنریت اقتصادی»^۲ برای اشاره به توان سیاست ساخته یک اقتصاد برای بهبود (یا انطباق با) آثار شوک‌های برون‌زای مخالف استفاده کرده است. این اصطلاح با تعریفی که از آن شده، نزدیک‌ترین مفهوم به «اقتصاد مقاومتی» در ادبیات رایج کشور ماست.

بریگاگلیو بیان می‌دارد که اصطلاح فنریت اقتصادی به دو مفهوم به کار می‌رود: اول، توانایی اقتصاد برای بهبود سریع از شوک‌های اقتصادی تخریب‌کننده خارجی؛ دوم، توانایی اقتصاد برای ایستادگی در برابر آثار این شوک‌ها.

توان اقتصاد برای بهبود یافتن از آثار شوک‌های مخالف به شدت محدود خواهد شد اگر برای مثال، کسری‌های مالی مزمن وجود داشته باشد. از طرف دیگر، این توان ارتقا خواهد یافت اگر ابزارهای سیاستی بتواند برای خنثی‌سازی آثار منفی شوک‌ها

1 . Briguglio

2 . Economic Resilience

مورد استفاده قرار گیرد؛ مانند موقعیتی که کشور از وضعیت مالی قوی برخوردار است و می‌تواند مخارج احتیاطی یا تخفیف‌های مالیاتی را برای برخورد با آثار منفی شوک‌ها مورد استفاده قرار دهد. این نوع فنریت اقتصادی نوعی «تقابل با شوک» است.

توانایی ایستادن در برابر شوک‌ها هنگامی متصور است که شوک‌ها خنثی یا ناچیز باشند. هم‌چنین این نوع فنریت هنگامی ممکن است که اقتصاد از مکانیسم‌هایی برخوردار باشد که آثار شوک‌ها را کاهش دهد که با عنوان «جذب شوک» از آن نام برده می‌شود. برای مثال، وجود بازاری انعطاف‌پذیر می‌تواند به عنوان ابزاری برای جذب شوک‌ها عمل کند (بریگالو، ۲۰۱۱: ۵).

به طور کلی، فنریت اقتصادی ممکن است ایستا یا پویا باشد. فنریت اقتصادی ایستا به مفهوم توان یا ظرفیت یک سیستم برای جذب یا منعطف شدن در برابر خطر یا زیان است. در تعریف عمومی‌تر آن، که ملاحظات پویا بودن شامل ثبات را نیز در خود دارد، فنریت اقتصادی به توان یک سیستم برای بهبود از شوکی پایدار گفته می‌شود. هم‌چنین باید میان دو نوع فنریت اقتصادی تفاوت قائل شد (رز، ۲۰۰۴: ۸):

۱. فنریت اقتصادی ذاتی^۱: توانایی در شرایط عادی، یعنی توان جایگزینی نهاده‌های دیگر برای نهاده‌هایی که از طریق شوک خارجی با مشکل مواجه شده‌اند یا توان بازارها برای بازتخصیص منابع در پاسخ به علامت‌های قیمتی. این نوع فنریت اقتصادی ذاتی یک اقتصاد است و سیاست ساخته نیست.

۲. فنریت اقتصادی انطباقی^۲: توانایی در شرایط بحران ناشی از قوه ابتکار و تلاش فوق عادی، یعنی بالا بردن توان جایگزینی نهاده‌ها در عملیات بازرگانی منفرد یا تقویت بازارها از طریق کامل کردن اطلاعات عوامل اقتصادی عرضه‌کننده و تقاضاکننده برای پیدا کردن یکدیگر؛ این نوع فنریت اقتصادی به خودی خود وجود ندارد، بلکه کاملاً سیاست ساخته است.

1 . Inherent

2 . Adaptive

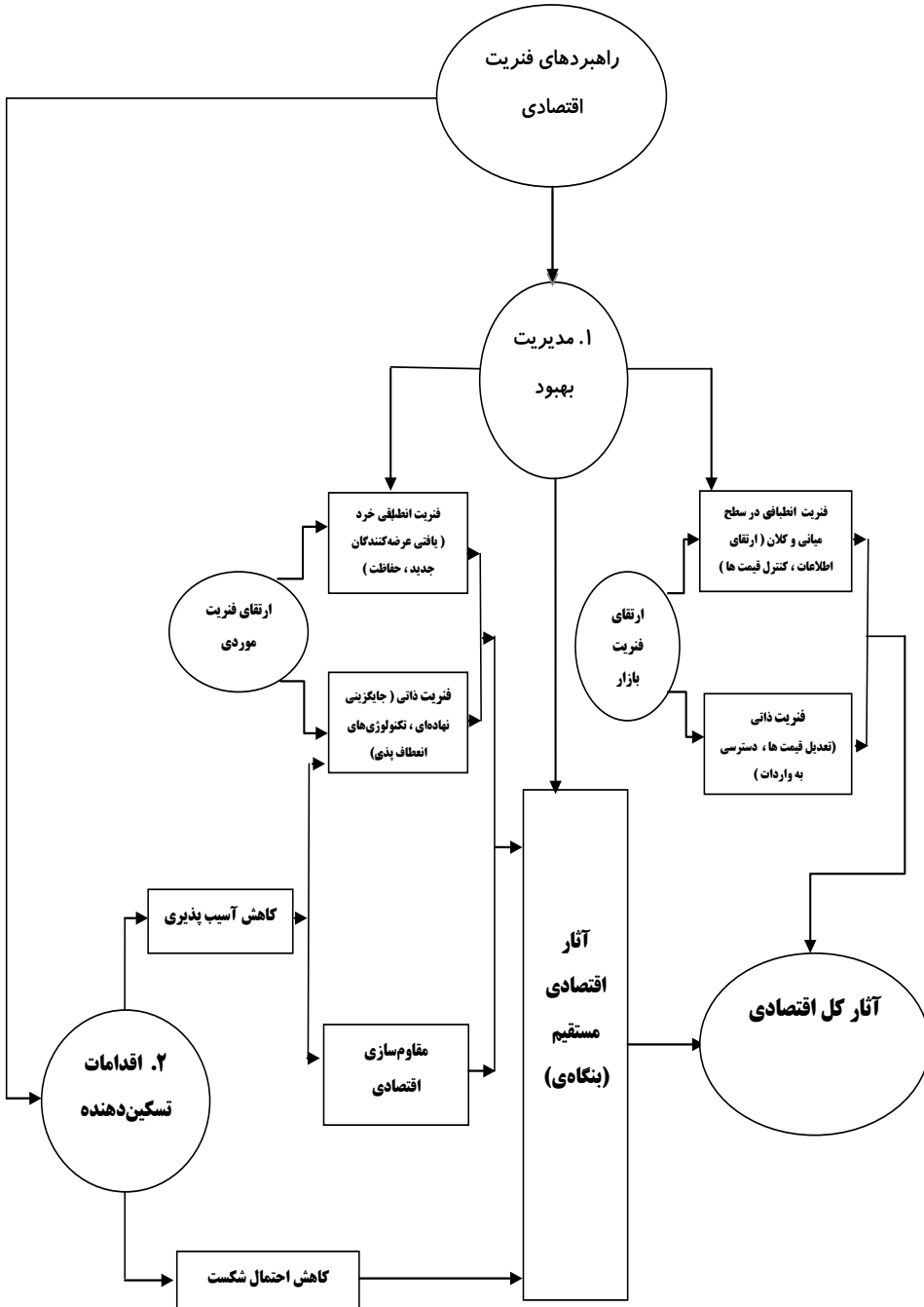
راهبردهای فنریت اقتصادی

دو راهبرد فنریت اقتصادی شامل مدیریت بهبود^۱ و اقدامات تسکینی^۲ است. هر دو راهبرد ممکن است فنریت اقتصادی ذاتی را ارتقا دهند. تاکنون هیچ‌یک از آن دو بر دیگری ترجیح داده نشده است. اقدامات تسکینی نوعاً برای کاهش احتمال شکست و نیز کاهش آسیب‌پذیری از طریق ارتقای مقاومت اقتصادی عمل می‌کند. مدیریت بهبود معمولاً در جهت فراهم‌سازی کمک‌های جانبی به بنگاه‌ها و خانوارهایی که از شرایط پیش‌آمده متأثر شده‌اند و نیز کاهش زمان بهبود عمل می‌کند. بخش اول مدیریت بهبود (یعنی اقدامات کمکی جانبی) با فنریت اقتصادی سازگاری ندارد، زیرا فنریت اقتصادی بر خوداتکایی گروه‌های اجتماعی در مفهوم گسترده‌تری از توانایی پایداری تأکید دارد. با وجود این، رهیافت کاهش زمان بهبود نقشی کلیدی در توسعه مفهوم فنریت اقتصادی برای دربرگرفتن عناصر پویاتر دارد (همان، ص ۳۰۹).

فنریت اقتصادی در سه سطح قابلیت پیاده‌سازی دارد (همان):

۱. سطح خرد شامل بنگاه‌ها، خانوارها و سازمان‌های منفرد؛
۲. سطح میانی شامل بخش‌های اقتصادی، بازارهای منفرد یا گروه‌های تعاونی؛
۳. سطح کلان شامل ترکیب واحدها و بازارهای منفرد با توجه به اینکه چنین ترکیبی به دلیل وجود کنش‌های متقابل در اقتصاد به مفهوم جمع ساده واحدها و بازارها نیست.

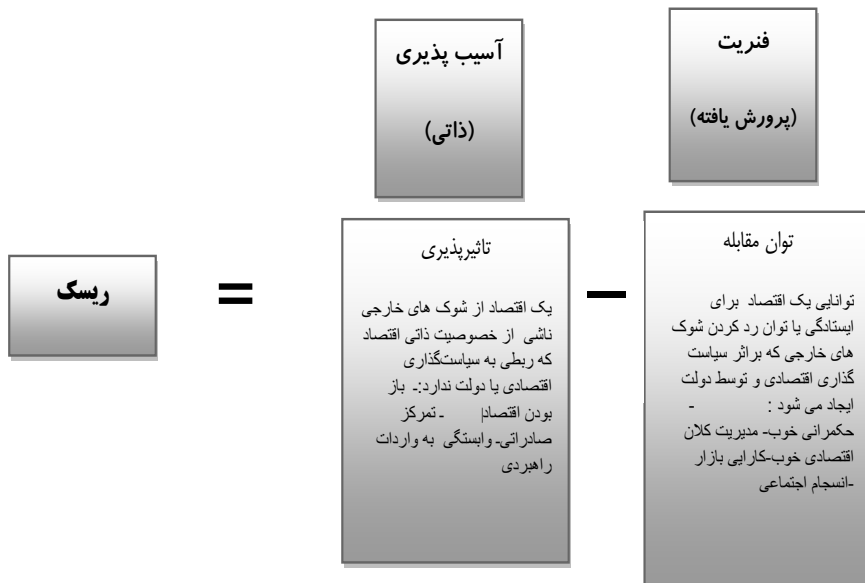

شکل ۱- راهبردهای فنریت اقتصادی (مدیریت بهبود و اقدامات تسکینی) (رز، ۲۰۰۴: ۳۱۰)

ریسک

نگاه دیگر این رهیافت آن است که ریسک تخریب شدن اقتصاد بر اثر شوک‌های خارجی از دو عامل تأثیر می‌گیرد: اول، میزان آسیب‌پذیری ذاتی اقتصاد کشور؛ دوم، توان روبه‌رو شدن اقتصاد با شوک‌های خارجی یا فنریت اقتصادی. تفاوت این دو، میزان ریسک کشور را تعیین خواهد کرد (بریگالیو و دیگران، ۲۰۰۸: ۵).

شکل ۲- ریسک تخریب اقتصاد (بریگالیو و دیگران، ۲۰۰۸: ۵)

چهار سناریوی رفتاری کشورها در برابر شوک‌ها و فشارهای خارجی در الگوی زیر با توجه به درجه آسیب‌پذیری اقتصادی و فنریت اقتصادی کشورها چهار سناریو تعریف شده است (همان).

شکل ۳- چهار سناریو (بریگالیو و دیگران، ۲۰۰۸: ۵)

این چهار سناریو شامل بدترین حالت، خوداتکایی، پسر ولخرج و بهترین حالت است.

- بدترین سناریو به شرایط کشورهای اشاره دارد که آسیب‌پذیری ذاتی آنها بالاست و سیاست‌های اقتصادی هم شرایط خوبی برای فنریت اقتصادی ایجاد نکرده است.
- کشورهای با راهبرد خوداتکایی از نظر اقتصادی با آسیب‌پذیری ذاتی مواجه‌اند، اما با سیاست‌های مناسب اقتصاد خود را قادر ساخته‌اند در برابر آثار منفی شوک‌های برون‌زا مقاومت یا با آن شوک‌ها مقابله کنند.
- کشورهای دارای الگوی پسر ولخرج آسیب‌پذیری ذاتی اندکی دارند، اما سیاست‌های اقتصادی آنها به فنریت اقتصادی صدمه وارد کرده و لذا آثار منفی شوک‌ها بر آنها تحمیل شده است.
- بهترین حالت سناریویی است که کشور با آسیب‌پذیری ذاتی اندکی مواجه است و سیاست‌های اقتصادی هم به خوبی اقتصاد را ضربه‌گیر کرده‌اند.

محورهای چهارگانه فنریت اقتصادی

بریگالیو چارچوبی را برای سنجش فنریت اقتصادی پیشنهاد کرده که شامل چهار عامل اساسی است:

۱. ثبات اقتصاد کلان

ثبات کلان اقتصادی بدان علت به فنریت اقتصادی مربوط است که هنگام وارد شدن شوک اقتصادی منفی به اقتصاد اگر اقتصاد کلان از نظر ثبات در وضعیت ضعیفی باشد، جای زیادی برای مانور وجود ندارد؛ بنابراین، سیاست‌های پولی و مالی در بسیج منابع کارآمد نخواهند بود تا اقتصاد را از آثار چنین شوک‌هایی حفظ کنند. به عبارت دیگر، سیاست‌های مناسب کلان اقتصادی برای سیاست‌های پولی و مالی این فرصت را فراهم می‌آورند که به شوک‌ها پاسخ دهند. بریگالیو سه متغیر را برای سنجش فنریت اقتصادی از جهت ثبات اقتصاد کلان پیشنهاد می‌دهد. این سه شاخص نسبت کسری مالی به تولید ناخالص داخلی، مجموع نرخ‌های تورم و بیکاری و نسبت کسری خارجی به تولید ناخالص داخلی است.

۲. کارایی بازارهای خرد

کارایی بازار خرد برای هر اقتصادی در برخورد با آثار منفی شوک‌ها از طریق قادر کردن اقتصاد به بازتخصیص منابع به استفاده‌های جایگزین از اهمیت اساسی برخوردار است. بریگاگلیو به عنوان یک جانشین برای کارایی بازاری قسمتی از شاخص جهانی آزادی اقتصادی را که «تنظیم اعتبار، کار و بازرگانی» است، قرار می‌دهد. این شاخص میزانی را می‌سنجد که بازارها آزادانه، رقابتی و با کارایی میان کشورها عمل می‌کنند. این شاخص برای این منظور معرفی شده است تا تأثیر محدودیت‌های تنظیمی و رویه‌های بوروکراتیک روی رقابت و عملیات بازار را اندازه‌گیری کند. این شاخص بر کارایی بازار مالی و بازار کار و نیز درجه کنترل بوروکراتیک بر کنترل تجاری متمرکز شده است.

۳. حکمرانی خوب

حکمرانی خوب از جمله زمینه‌های بسیار مهم برای شکل‌گیری سیاست‌های مناسب و لذا از عناصر لاینفک فنریت اقتصادی است. این عامل مسائل زیادی را تحت پوشش قرار می‌دهد که شامل قانون‌گذاری، حقوق مالکیت، امنیت داخلی و بین‌المللی و مشارکت مناسب در چارجوب تجارت بین‌الملل می‌شود. در غیاب حکمرانی خوب شوک‌های مخالف به راحتی می‌توانند اوضاع اقتصادی و اجتماعی را مختل کنند؛ از این رو، آثار آسیب‌پذیری اقتصادی تشدید خواهد شد. بریگاگلیو بخشی از شاخص آزادی اقتصادی را که بر ساختار مشروع و امنیت حقوق مالکیت تمرکز دارد به عنوان شاخص حکمرانی خوب انتخاب کرده است. این شاخص بر استقلال قضایی، بی‌طرفی دادگاه‌ها، حمایت از حقوق مالکیت معنوی، عدم دخالت نظامیان و جامعیت سیستم سیاسی و قانونی دلالت دارد.

۴. توسعه اجتماعی

توسعه اجتماعی مؤلفه مهم دیگر فنریت اقتصادی است. این عامل به وضعیتی اشاره دارد که در آن یک جامعه به طور کامل توسعه‌یافته باشد، به طوری که دستگاه‌های اقتصادی قادر باشند بدون تأخیر ناشی از ناآرامی‌های مدنی، عملکرد مؤثری از خود نشان دهند. توسعه اجتماعی را هم‌چنین می‌توان به انسجام اجتماعی مرتبط کرد.

محاوره‌های اقتصادی در چنین شرایطی می‌توانند رخ دهند که خود رهیافت‌های جمعی را قادر می‌سازند از سنجه‌های درستی در مواجهه با شوک‌های مخالف استفاده کنند. بریگالیو برای توسعه اجتماعی از شاخص‌های آموزش و بهداشت مندرج در شاخص توسعه انسانی (HDI) استفاده کرده است (همان، صص ۶ و ۷).
در شکل ۴ شرایط لازم برای فنریت اقتصادی آمده است.

شکل ۴- محورهای اقتصاد امنیت ملی

الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران

ایده اقتصاد مقاومتی ابتدا از جانب رهبر معظم انقلاب مطرح شد. برای داشتن درکی روشن از این اصطلاح متناسب با شرایط اقتصاد ملی جمهوری اسلامی ایران ناگزیر از مرور ادبیات مربوط بر اساس فرمایشات و بیانات ایشان هستیم. از نظر رهبر، دشمن در موضوع تهدید اقتصادی به دنبال جدا کردن مردم از نظام اسلامی است (بیانات، ۱۳۹۱/۵/۳):

- تمرکز دشمن بر اقتصاد: فشار اقتصادی بر کشور (۱)
- لطمه زدن به رشد اقتصادی
- لطمه زدن به اشتغال (۲)
- ایجاد اختلال و خطر برای رفاه ملی
- ایجاد مشکل برای مردم (۳)
- جدا شدن مردم از نظام اسلامی (۴)

شکل ۵- فرایند اثرگذاری تهدید دشمن

با دقت در بیانات مقام معظم رهبری، مؤلفه‌ها و محورهای زیر برای اقتصاد مقاومتی قابل استخراج است:

۱. مفهوم اقتصاد مقاومتی

- حتی در شرایط فشار روند رو به رشد اقتصادی (و شکوفایی) در کشور محفوظ بماند.
- آسیب‌پذیری آن کاهش پیدا کند.
- در مقابل ترفندهای دشمنان کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند.

۲. کارویژه‌های اقتصاد مقاومتی

- شکل‌گیری اقتصاد مقاومتی نتایج مهمی خواهد داشت که در بیانات مقام معظم رهبری به آنها تصریح شده است (۹۱/۵/۸ و ۹۱/۷/۱۸):
- ایجاد مقاومت اقتصادی در برابر فشار اقتصادی دشمن؛
 - تضمین رشد اقتصادی در شرایط جنگ اقتصادی دشمن؛
 - جلوگیری از بیکاری عوامل تولید و ایجاد شرایط اشتغال کامل؛
 - ممانعت از ایجاد اختلال در رفاه عمومی؛
 - حل مشکلات مردم؛
 - دلگرمی مردم به نظام اسلامی.

۳. شرایط و الزامات اقتصاد مقاومتی

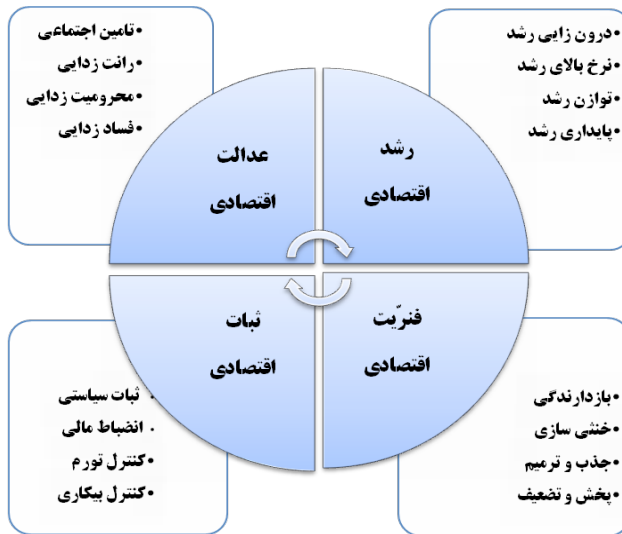
- اقتصاد مقاومتی از نظر مقام معظم رهبری، شرایط و الزاماتی دارد (بیانات ۱۳۹۱/۵/۳ و ۹۱/۵/۸):
- استفاده از همه ظرفیت‌های دولتی و مردمی؛
 - مردمی کردن اقتصاد؛
 - تحول در شرایط اقتصاد از طریق اجرای سیاست‌های اصل ۴۴؛
 - توانمندسازی بخش خصوصی؛
 - کاهش وابستگی به نفت؛
 - جایگزینی درآمدهای نفتی با درآمدهای غیرنفتی؛

- بنیان‌گذاری کارهای اقتصادی بر پایه دانش و تبدیل شدن اقتصاد دانش‌بنیان به وجه غالب اقتصاد کشور؛
- حمایت از تولید ملی؛
- فعال کردن واحدهای تولیدی کوچک و متوسط؛
- تعادل در مصرف و مدیریت مصرف با جایگزینی و ترجیح تولیدات داخلی با کالاهای خارجی؛
- مبارزه با مفاسد اقتصادی؛
- مدیریت درست منابع ارزی؛
- مدیریت مصرف و فرهنگ‌سازی برای جلوگیری از اسراف؛
- استفاده حداکثری از زمان و منابع و امکانات؛
- حرکت بر اساس برنامه و پرهیز از تصمیم‌های خلق‌الساعه و تغییر مقررات؛
- صیانت از وحدت و همبستگی.

۴. ظرفیت‌های موجود کشور برای اقتصاد مقاومتی

- رهبر معظم انقلاب ظرفیت‌های زیر را برای اقتصاد مقاومتی معرفی می‌فرماید (بیانات در ۹۱/۳/۲۴ و ۹۱/۴/۷):
- وجود امکانات و ثروت داخلی؛
 - مردم خوب؛
 - منابع مالی موجود؛
 - منابع انسانی موجود و ملت جوان؛
 - عدم بدهکاری جهانی؛
 - محوریت تفکر دینی و جهت‌گیری دینی و اسلامی در حرکت کشور؛
 - وجود مسئولان معتقد به مبانی اسلام و انقلاب؛
 - امید به توفیق الهی برای دستیابی به پیشرفت محسوس و عدالت چشم‌گیر در دهه چهارم.
- بر اساس مؤلفه‌هایی که از بیانات مقام معظم رهبری استخراج شد، می‌توان الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران را به صورت زیر پیشنهاد کرد:

شکل ۶- الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران

این الگو بیانگر نگرشی ویژه به اقتصاد مقاومتی است که آن را از سایر نگرش‌ها متمایز می‌کند. آنچه از اقتصاد مقاومتی به ذهن متبادر می‌شود الگویی برای شرایط غیرعادی مانند شرایط جنگ و بحران یا تحریم اقتصادی است. اما چنین الگویی، پس از برطرف شدن شرایط خاص، موضوعیت خود را از دست خواهد داد؛ لذا الگویی موقتی و اقتضایی است، در حالی که الگوی حاضر هم شرایط بحران و هم شرایط عادی را دربرمی‌گیرد. در شرایط عادی، الگوی حاضر با برجسته کردن مؤلفه‌های رشد و عدالت و با توجه به برقراری شرایط ثبات اقتصادی در ایجاد شکوفایی و ایجاد رفاه همراه عدالت اهداف اساسی خود را دنبال می‌کند. در شرایط بحران نیز با برجسته‌سازی مؤلفه فنریت اقتصادی امکان تعقیب اهداف اساسی را فراهم خواهد کرد.

۱. رشد اقتصادی

مؤلفه‌های این محور به قرار زیر است:

- درون‌زا بودن رشد
- ارتقای میزان رشد

- متوازن بودن رشد
- پایداری میزان رشد

۲. عدالت اقتصادی

- مؤلفه‌های این محور به قرار زیر است:
- گسترش تأمین اجتماعی
 - مقابله با رانت و رانت‌زدایی
 - محرومیت‌زدایی
 - مقابله با مفاسد اقتصادی

۳. ثبات اقتصادی

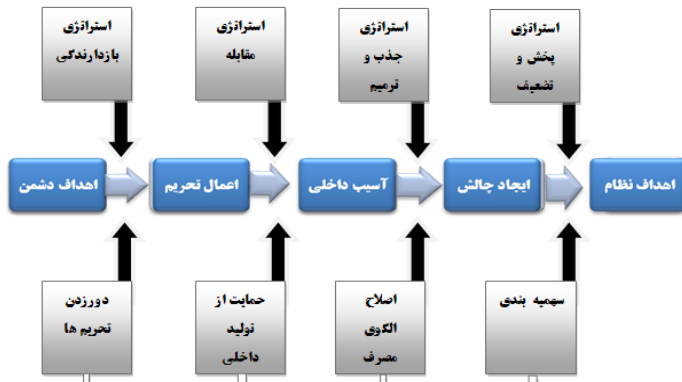
- مؤلفه‌های این محور به قرار زیر است:
- ثبات سیاستی
 - انضباط مالی
 - کنترل تورم
 - کنترل بیکاری

۴. فنریت اقتصادی

- راهبردهای فنریت اقتصادی شامل موارد چهارگانه زیر است:
- راهبرد بازدارندگی
 - راهبرد خنثی‌سازی
 - راهبرد جذب و ترمیم
 - راهبرد پخش و تضعیف

کارکرد راهبردهای چهارگانه و انواع راهبردهای بخشی آنها را در شرایط اقتصاد ایران در شکل صفحه بعد می‌توان ملاحظه کرد:

شکل ۷- راهبردهای پیشنهادی فنریت اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران

نمونه راهبردها را می‌توان به صورت زیر معرفی کرد:

۱. نمونه راهبردهای بازدارندگی (دور زدن تحریم‌ها)

- توسعه مبادلات پایاپای تجاری
- به کارگیری ظرفیت ایرانیان خارج
- استفاده از طلا برای تسویه تجاری
- فعال‌سازی دیپلماسی اقتصادی
- استفاده از ظرفیت کشورهای بی‌طرف
- استفاده از شرکت‌های خصوصی داخلی و خارجی
- بیمه داخلی کشتی‌های نفتی

۲. نمونه راهبردهای مقابله (حمایت از تولید ملی)

- خودکفایی در محصولات راهبردی
- توانمندسازی بخش خصوصی و فعال‌سازی ظرفیت‌های داخلی
- توسعه زیرساخت‌ها
- حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان و پارک‌های فناوری
- اجرای سیاست‌های اصل ۴۴
- بهبود فضای کسب و کار
- تقویت و توسعه نظام استاندارد ملی

۳. نمونه راهبردهای جذب و ترمیم (اصلاح الگوی مصرف)

- اصلاح الگوی مصرف خانوار
- اصلاح الگوهای مصرف انرژی
- اصلاح الگوهای کشت و آبیاری
- اصلاح نظام بودجه‌ریزی عمومی
- اصلاح الگوی مصرف منابع در تولید
- اصلاح نظام اداری و تحقق حکمرانی خوب
- اصلاح الگوی یارانه‌ها در بودجه عمومی

۴. نمونه راهبردهای پخش و تضعیف (سهیمه‌بندی)

- سهیمه‌بندی حامل‌های انرژی
- سهیمه‌بندی ارز دولتی
- سهیمه‌بندی مسافرت‌های خارجی
- سهیمه‌بندی نهاده‌های دامی و کشاورزی
- تخصیص سهیمه غذایی به دهک‌های پایین درآمدی
- سهیمه‌بندی منابع یارانه‌ای نظام بانکی
- سهیمه‌بندی منابع یارانه‌ای بودجه عمومی

نتیجه‌گیری

از جمله اشکالات اساسی مدیریت اقتصادی کشور نداشتن الگویی برای مدیریت اقتصاد در شرایط وجود چالش و بحران است. در شرایط حاضر که با مسئله مهم تحریم همه‌جانبه غرب مواجه هستیم، با وجود تلاش وافر مسئولان، متأسفانه بسیاری از مسائل به چالش تبدیل شده و چالش‌ها نیز فرصت اثرگذاری منفی بر اهداف را پیدا کرده‌اند. سیاست‌های اقتصادی نیز بدون الگویی از پیش تعیین‌شده به صورتی کاملاً اقتضایی و موردی به کار گرفته می‌شوند و در مجموع کارایی لازم را ندارند. لذا فقدان الگوی اقتصاد مقاومتی کاملاً احساس می‌شود. در موضوع اقتصاد مقاومتی تعابیر متنوع و متفاوتی در ادبیات اقتصادی رایج شده است. تعبیری که معنای اصطلاحی (و نه لغوی) آن به اقتصاد مقاومتی نزدیک می‌نماید «فنریت اقتصادی» است که به توان

سیاست ساخته یک اقتصاد برای بهبود (یا انطباق با) آثار شوک‌های برون‌زای مخرب اشاره دارد. این اصطلاح با تعریفی که از آن شده است نزدیک‌ترین مفهوم به «اقتصاد مقاومتی» در ادبیات رایج کشور ماست. به طور کلی، فنریت اقتصادی می‌تواند ایستا یا پویا باشد. فنریت اقتصادی ایستا فنریتی ذاتی در شرایط عادی اقتصاد است. در مقابل آن، فنریت انطباقی قرار دارد که به توانایی اقتصاد ناشی از قوه ابتکار و تلاش فوق‌عادی در شرایط بحران اشاره دارد.

دو راهبرد فنریت اقتصادی شامل مدیریت بهبود و اقدامات تسکینی است که هر دو راهبرد می‌توانند فنریت اقتصادی ذاتی را ارتقا دهند و هر یک در سه سطح خرد، میانی و کلان قابلیت پیاده‌سازی دارند. نگاه دیگر این رهیافت آن است که ریسک تخریب شدن اقتصاد بر اثر شوک‌های مخرب خارجی از دو عامل میزان آسیب‌پذیری ذاتی اقتصاد کشور و توان روبه‌رو شدن اقتصاد با شوک‌های خارجی یا فنریت اقتصادی است. بریکالگیو چارچوبی برای سنجش فنریت اقتصادی پیشنهاد می‌دهد که شامل چهار عامل اساسی ثبات اقتصاد کلان، کارایی بازارهای خرد، حکمرانی خوب و توسعه اجتماعی است.

در جمهوری اسلامی ایران ایده اقتصاد مقاومتی ابتدا از جانب رهبر معظم انقلاب مطرح شد. از نظر ایشان، دشمن در موضوع تهدید اقتصادی به دنبال جدا کردن مردم از نظام اسلامی است. با دقت در بیانات مقام معظم رهبری مؤلفه‌ها و محورهای اقتصاد مقاومتی قابل استخراج است. از نظر ایشان، اقتصاد مقاومتی موجب می‌شود در شرایط فشار روند رو به رشد اقتصادی (و شکوفایی) در کشور محفوظ بماند و آسیب‌پذیری آن کاهش پیدا کند. شکل‌گیری اقتصاد مقاومتی نتایج مهمی خواهد داشت که در بیانات مقام معظم رهبری به آنها تصریح شده است. هم‌چنین اقتصاد مقاومتی شرایط و الزاماتی دارد که استفاده از همه ظرفیت‌های دولتی و مردمی، تحول در شرایط اقتصاد از طریق اجرای سیاست‌های اصل ۴۴، توانمندسازی بخش خصوصی و کاهش وابستگی به نفت از جمله آنهاست. بر اساس مؤلفه‌هایی که از بیانات مقام معظم رهبری استخراج شد، می‌توان الگوی اقتصاد مقاومتی ایران را با چهار مؤلفه اساسی شامل رشد اقتصادی، عدالت اقتصادی، ثبات اقتصادی و فنریت اقتصادی پیشنهاد کرد. راهبردهای فنریت اقتصادی شامل موارد چهارگانه راهبردهای بازدارندگی، راهبردهای خنثی‌سازی، راهبردهای جذب و ترمیم و راهبردهای پخش و تضعیف است. در این

مقاله نمونه‌هایی برای هر یک از انواع راهبردها ارائه شد. نکته مهم این است که در اقتصاد ایران مجموعه‌ای از همه راهبردهای چهارگانه باید هم‌زمان و متناسب با موارد مختلف به کار گرفته شود.

منابع فارسی

- بیانات مقام معظم رهبری از سایت: <http://farsi.khamenei.ir>

منابع لاتین

- Briguglio, Lino, and Stephen Piccinino, "Growth and Resilience in East Asia and The Impact of the 2009 Global Recession", Available at: http://www.um.edu.mt/_data/assets/pdf_file/0011/141959/Growth_with_Resilience_in_Asia_5Dec2011.pdf

- Briguglio, Lino, Gordon Cordina, Nadia Farrugia and Stephanie Vella, «Profiling Economic Vulnerability and Resilience in Small States: Conceptual Underpinnings Economics Department, University of Malta. 2008, Available at: http://www.um.edu.mt/_data/assets/pdf_file/0003/89634/Vulnerability_and_resilience_May08.pdf

- Rose, Adam, (2004) "Defining and Measuring Economic Resilience to Disasters", Disasters Prevention and Management, Vol. 13, No. 4 Available at: <http://insct.syr.edu/uploadedFiles/insct/uploadedfiles/PDFs/Defining%20and%20Measuring%20Economic%20Resilience%20to%20Disasters.pdf>

